

PAWEŁ PRUSAK

EFEKTY KSZTAŁCENIA PEDAGOGICZNEGO W LICEUM OGÓLNOKSZAŁCĄCYM

Wprowadzenie

Lata siedemdziesiąte i osiemdziesiąte zaznaczyły się poszukiwaniami nowych rozwiązań programowych i organizacyjnych w szkolnictwie. W ramach podstawowych profili kształcenia, fakultetów i przedmiotów uzupełniających do wyboru przez uczniów, w liceum ogólnokształcącym wprowadzono fakultety pedagogiczne, praktyki pedagogiczne, klasy o profilu pedagogicznym oraz wybrane zagadnienia z pedagogiki i psychologii.

W realizacji koncepcji kształcenia ogólnego treści przedmiotów pedagogicznych wzbogacały dotychczasową ofertę szkoły średniej w zakresie wiedzy o człowieku, a jednocześnie różnicowały kształcenie ogólne. Dopełniającą rolę kształcenia pedagogicznego sprowadzić można do wzbogacania wiedzy humanistycznej uczniów, kształtowania umiejętności paranauczycielskich, wyrabiania zainteresowań pracą z dzieckiem oraz aspiracji do kształcenia na kierunkach pedagogicznych.

Sukcesywne poszerzanie form edukacji pedagogicznej stwarzało szansę prowadzenia bardziej skutecznej orientacji młodzieży do zawodu nauczycielskiego.¹

1. Z badań nad kształceniem pedagogicznym w szkole średniej

Uwzględniając zakres treściowy pojęcia "kształcenie"², przez kształcenie pedagogiczne w szkole średniej ogólnokształcącej rozumiem ogół czynności (zewnątrznych i wewnętrznych) umożliwiających uczniom poznanie podstaw wiedzy pedagogicznej koniecznej w skutecznym uczeniu się, w poznawaniu rzeczywistości szkolnej i samego siebie, osiągnięcie możliwie wielostronnego rozwoju umiejętności paranauczycielskich, zainteresowań dzieckiem i zawodem nauczyciela, a w

rezultacie podjęcie kształcenia na kierunkach pedagogicznych.

Kształceniem pedagogicznym w szkole średniej ogólnokształcącej zajmowali się badacze sukcesywnie w miarę tworzenia przez nich³ poszczególnych form tego kształcenia bądź ich wdrażania w szerszej skali⁴.

W obrębie omawianej problematyki najszerszej interesowano się fakultetem pedagogicznym. Badania wykazały, że zajęcia fakultatywne grupy pedagogicznej są skuteczną formą przygotowania młodzieży do studiów nauczycielskich⁵ oraz rozwijania zainteresowań zawodem nauczycielskim.⁶

W różnicowaniu kształcenia w LO duże nadzieje wiązano z profilem pedagogicznym jako pogłębioną formą orientacji do zawodu nauczycielskiego, która w szerszym stopniu, niż fakultet pedagogiczny ułatwiła młodzieży konkretne i wymierne działania na rzecz dzieci oraz szkół i placówek oświatowo-wychowawczych.⁷

Wprowadzenie do planu nauczania szkół średnich przedmiotów uzupełniających do wyboru przez uczniów oraz praktyk uczniowskich w LO stworzyło możliwość poszerzenia kształcenia pedagogicznego młodzieży. Problematyka nauczania - uczenia się przedmiotu. Wybrane zagadnienia z pedagogiki i psychologii nie doczekała się szerszych badań, zaś w praktykach pedagogicznych obok wartości poznawczych dostrzeżono walory sprzyjające wychowaniu przez pracę jako elementu kształcenia przedzawodowego.⁸

W dotychczasowych badaniach autorzy zajmowali się z reguły tylko jedną spośród wymienionych wyżej form kształcenia pedagogicznego. Brak monograficznego ujęcia kształcenia pedagogicznego uwzględniającego wszystkie jego formy, to główny powód podjęcia przeze mnie badań. Za podjęciem tej problematyki z uwzględnieniem wybranych zagadnień z pedagogiki i psychologii oraz praktyk pedagogicznych w klasach o profilu pedagogicznym, wybranych zagadnień z pedagogiki i psychologii względnie praktyk realizowanych oddzielnie w klasach poza profilem pedagogicznym oraz częściowo fakultetu pedagogicznego przemawia również fakt, że w interesującym mnie kształceniu zawarte są elementy kształcenia przez badanie⁹.

2. Metodologia badań własnych

Przedmiotem niniejszych badań jest kształcenie pedagogiczne w szkołach średnich ogólnokształcących, jego miejsce i rola w systemie kształcenia przedzawodowego. Celem zaś, próba diagnozy aktualnego stanu i poziomu tego kształcenia wraz z wyjaśnieniem jego roli w nabywaniu wiedzy i umiejętności pedagogicznych, w kształtowaniu zainteresowań dzieckiem i orientacji na zawód nauczycielski.

Diagnostyczno-eksplanacyjny charakter badań pozwolił uchwycić w miarę pełny obraz kształcenia pedagogicznego i zweryfikować założenia badawcze dotyczące jego efektów.

Postępowanie badawcze pozwoliło ustalić czynniki określone celem badań i odpowiedzieć na postawione problemy. Dla potrzeb niniejszego opracowania ograniczę się do analizy materiału obejmującego formy kształcenia pedagogicznego jedynie w LO jak: klasy o profilu pedagogicznym (AB), wybrane zagadnienia z pedagogiki i psychologii (A), praktyki pedagogiczne (B), fakultety pedagogiczne (F). W części prezentującej wyniki badań (punkt 3) występuje też grupa studentów (S). Grupę tę tworzyli w trakcie badań absolwenci fakultetów pedagogicznych (F), którzy po ukończeniu liceum podjęli kształcenie w studium nauczycielskim lub na kierunkach nauczycielskich w szkołach wyższych. Stąd dla określenia wyników badań grupę fakultetu (F) - I etap badań i grupę studentów (S) - II etap badań oznaczał będę symbolem F/S. W analizie uwzględnię następujące zagadnienia: wiedza i umiejętności pedagogiczne, zainteresowanie pracą z dzieckiem, aspiracje do kształcenia na kierunkach nauczycielskich - badane w wymienionych wyżej formach.

W opracowaniu podejmę próbę odpowiedzi na następujące problemy:

1. Jaki jest poziom wiedzy i umiejętności z zakresu pedagogiki i psychologii w poszczególnych formach pedagogicznego kształcenia uczniów LO?
2. Czy i w jakim stopniu formy kształcenia pedagogicznego determinują:
 - a) zainteresowania uczniów problematyką pedagogiczną, psychologiczną i społeczną oraz pracą z dzieckiem,
 - b) aspiracje do kształcenia na kierunkach nauczycielskich?

Kierując się rezultatami badań zasygnalizowanych w punkcie 2, wynikami pilotażowymi badań własnych, długoletnią praktyką w charakterze nauczyciela

fakultetu pedagogicznego w LO, jak również bezpośrednią obserwacją wdrażania do szkół wybranych zagadnień z pedagogiki i psychologii oraz praktyk o profilu pedagogicznym przedstawiam następujące hipotezy:

1. Dobry poziom wiedzy i umiejętności z zakresu pedagogiki i psychologii osiągają uczniowie realizujący równoległe program wybranych zagadnień z pedagogiki i psychologii oraz praktyk pedagogicznych: w klasach o profilu pedagogicznym i w ramach fakultetu pedagogicznego.

Hipotezę tę uzasadniają wyniki badań. J. Szymkat¹⁰ i P. Prusaka¹¹ dotyczące fakultetu pedagogicznego, chociaż bezpośrednio nie mierzyły poziomu wiedzy. Wskazywały jednak na zainteresowania dzieckiem i zawodem nauczyciela jako następstwo między innymi działalności poznawczej, gdyż wiedza jest elementem struktury zainteresowań¹². Z uwagi na porównywalny program kształcenia pedagogicznego w klasach o profilu pedagogicznym i w pedagogicznych grupach fakultatywnych, wyniki powyższych badań można odnieść do obu wymienionych w hipotezie form kształcenia pedagogicznego. W stosunku do pozostałych grup badawczych uczniowie klas o profilu pedagogicznym i fakultetu pedagogicznego wykazują wyższą motywację do uczenia się i zajmowania się dzieckiem, wynikającą z planu życiowego zorientowanego na określony kierunek studiów oraz umiejętność wykorzystania opanowanej wiedzy w podejmowanych czynnościach paranauczycielskich.

Cytowane wyżej badania wykazały rolę kształcenia pedagogicznego w wyrabianiu umiejętności uczenia się i rozwiązywania sytuacji wychowawczych.

Dwuczłonowy problem drugi implikuje stosowny zapis hipotezy numer:

2a. Zainteresowanie badanych problematyką pedagogiczną i społeczną oraz pracą z dzieckiem najsilniej manifestuje się w formach kształcenia łączących wiedzę pedagogiczną i psychologiczną z możliwością jej zweryfikowania poprzez zajmowanie się dzieckiem w ramach zajęć pedagogicznych.

2b. Kształtowaniu aspiracji do kształcenia na kierunkach nauczycielskich najpełniej sprzyja nauka w klasie o profilu pedagogicznym.

Zakres treściowy hipotezy 2 znajduje uzasadnienie w wynikach badań wymienianych w uzasadnieniu hipotezy 1. Cytowani już autorzy wykazali walory integracji w procesie kształcenia wiedzy pedagogicznej i psychologicznej z działalnością praktyczną przede wszystkim w przedszkolu i w klasach I - III dla wyrabiania korzystnego nastawienia do zdobywania wiedzy o szkole, nauczycielu

i dziecka i zajmowania się dzieckiem oraz podejmowania kształcenia na kierunkach nauczycielskich.

W badaniach zastosowałem następujące metody: sondaż diagnostyczny, pomiar dydaktyczny sprawdzający i analizę dokumentów. W gromadzeniu materiału empirycznego pomocna była ankieta, a opracowanie i interpretację wyników umożliwiły mi techniki statystyczne.

Kwestionariusz ankiety pozwolił na dwukrotne (I i II etap badań) zebranie opinii badanych odnośnie zainteresowań problematyką pedagogiczną, psychologiczną i społeczną, stosunku do pracy z dzieckiem i aspiracji do kształcenia na kierunkach nauczycielskich.

Sprawdzian osiągnięć z pedagogiki i psychologii pozwolił na ustalenie poziomu wiadomości i umiejętności z tego zakresu w tym również umiejętności uczenia się i rozwiązywania sytuacji wychowawczych.

Badania przeprowadziłem w latach 1986-1991 w liceach ogólnokształcących województw: bydgoskiego, elbląskiego, pilskiego i wrocławskiego (tabela 1).

Badania wstępne miały miejsce w roku szkolnym 1986/87, w którym po raz pierwszy wprowadzono uzupełniające przedmioty do wyboru przez uczniów i praktyki uczniowskie.

Badania zasadnicze odbyły się w roku szkolnym 1987/88 w dwóch etapach: I wrzesień-październik, II maj-czerwiec z tym, że absolwentów fakultetów pedagogicznych - studentów kierunków nauczycielskich poddano badaniu w listopadzie 1988 r. Natomiast w roku szkolnym 1990/91 w ramach badań w liceach ogólnokształcących ustalono wyniki rekrutacji absolwentów na studia nauczycielskie.

W niniejszym opracowaniu ograniczę się do częściowej analizy wyników badań zasadniczych.

Tabela 1. Informacja o badanych

Forma kształcenia	Szkoła	Etap badań	
		I	II
AB	Bydgoszcz	59	45
	Nakło	28	30
	Wągrowiec	30	27
	OGÓŁEM	117	102
A	Bydgoszcz	32	26
	Piła	30	23
	Elbląg	25	23
	Żnin	29	29
	OGÓŁEM	116	101
B	Ciechocinek	20	24
	Tuchola	36	25
	Czarnków	36	24
	OGÓŁEM	92	73
F/S	Bydgoszcz	90	73
	Solec Kujawski		
	Gdańsk		
	Inowrocław		

Źródło: Kwestionariusze ankiet. Obliczenia własne

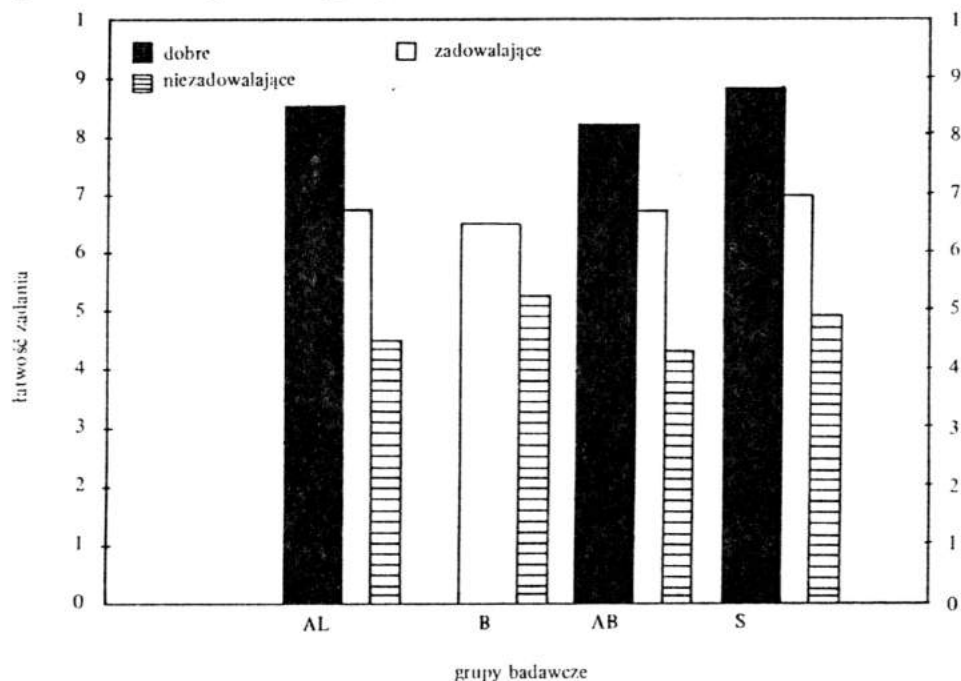
3. Osiągnięcia poznawcze z zakresu pedagogiki i psychologii - wyniki badań własnych

3.1. Wiedza badanych

W procedurze badawczej dla określenia poziomu osiągnięć z zakresu pedagogiki i psychologii przyjęto trzy kategorie osiągnięć:

- dobre 32 - 26 rozwiązanych zadań testowych,
- zadowolające 25 - 19 rozwiązanych zadań testowych,
- niezadowolające 18 - 0 rozwiązanych zadań testowych.

Wykres 1. Kategorie osiągnięć

Odsetek wyników dobrych jest zbliżony w grupie studentów (S) i uczniów realizujących wybrane zagadnienia z pedagogiki i psychologii (A) oraz w klasie o profilu pedagogicznym (AB). Uczniowie odbywający wyłącznie praktyki pedagogiczne uzyskali wyniki zadowalające i niezadowalające z tym, że w kategorii osiągnięć niezadowalających na tę grupę przypada najwyższy wskaźnik procentowy. Jedynie w tej grupie ponad 50 % badanych uzyskało wyniki niezadowalające.

Spośród badanych grup najszerszą wiedzę mierzoną sprawdzianem osiągnięć z zakresu pedagogiki i psychologii wykazała młodzież zajęć fakultatywnych (grupa F). Może to sugerować, że poziom opanowanej wiedzy w tym przypadku zależy od wieku badanych i motywacji do nauki, gdyż uczestnicy badanych trzech pierwszych form kształcenia pedagogicznego (AB, A, B) uczęszczali do klasy I i II LO. W stosunku do klasy IV różnica dwóch lat kształcenia wskazuje jednocześnie na większą dojrzałość. Uczniowie klas IV LO, aspirujący do kształcenia na kierunkach nauczycielskich posiadają motywację do zdobywania wiedzy związanej z wybranym zawodem.

Analiza średnich wyników testowania w grupach badawczych AB, A i B wskazuje, że zbliżone wyniki uzyskały grupy: AB i A, najniższy zaś grupa B (tabela 2).

Tabela 2. Podstawowe wskaźniki statystyczne sprawdzianu osiągnięć szkolnych w LO (II etap badań)¹³

Forma kształcenia	Liczebność	r_{tt}	\bar{X}	S	Se
AB	102	0,68	20,27	3,77	2,12
A	100	0,73	21,05	4,04	2,09
B	35	0,56	19,03	3,22	2,14
F/S	73	0,65	23,18	3,30	1,96

Źródło: Sprawdzian. Obliczenia własne

Objaśnienie do tabeli:

\bar{X} - średnia arytmetyczna

S - odchylenie standardowe

r_{tt} - współczynnik rzetelności sprawdzianu

Se - błąd standardowy pomiaru

Uzyskane wyniki potwierdzają przyjętą hipotezę roboczą, zakładającą uzyskanie najlepszych rezultatów w grupie realizującej równolegle program wybranych zagadnień z pedagogiki i psychologii oraz praktyki pedagogiczne (grupy AB i F). Fakt, że wśród uzyskujących najlepszy rezultat znaleźli się uczniowie grupy A, powoduje rozszerzenie hipotezy. Grupę A tworzyła młodzież z klas o profilu matematyczno-fizycznym, humanistycznym i biologiczno-chemicznym. W stosunku do uczniów grupy AB (profil pedagogiczny) młodzież z klas o trzech pierwszych profilach została wyselekcjonowana w trakcie egzaminów wstępnych. Prezentowała lepsze przygotowanie ogólne co może sugerować, iż percepcja treści uwarunkowana była przede wszystkim wyższą dojrzałością intelektualną. Wartość $s = 4,04$ wskazuje, że w tej grupie wystąpiło największe zróżnicowanie wyników testowania. Stąd w odniesieniu do grupy A możemy mówić o największych brakach w zakresie badanej wiedzy. Uzyskany współczynnik rzetelności w przedziale 0,56-0,73 oznacza niską rzetelność testowania¹⁴ i nie upoważnia do przeliczenia surowego wyniku na stopnie szkolne. Pozwala jednak interpretować osiągnięcia ogółu badanych stosownie do postawionych wymagań. Za B. Niemierko¹⁵ warto dodać, że współczynniki rzetelności od 0,51 do 0,90 są charakterystyczne dla

pojedynczych testów. Zastosowanie baterii testów pozwoliłoby w tym przypadku na uzyskanie wyższych wartości współczynnika r_{tt} , a tym samym na postawienie rzetelnej diagnozy o wiedzy pedagogicznej badanych¹⁶. Niewątpliwym wpływem na niski współczynnik w grupach B i S miała mała liczebność obu tych grup. Ponadto niewielka liczba zadań testowych mierzących przede wszystkim wiadomości i umiejętności z pedagogiki i psychologii mogła wpływać na uzyskane niskie wskaźniki rzetelności w ogóle¹⁷.

Tabela 3. Wyniki zaliczenia sprawdzianu

Forma kształcenia	Badani				
	Ogółem N	zaliczyli		nie zaliczyli	
		liczba	procent	liczba	procent
AB	102	85	83,3	17	16,7
A	100	82	82,0	18	18,0
B	35	22	62,9	13	37,1
F/S	73	69	94,5	4	5,5
OGÓŁEM	310	258	83,2	52	16,8

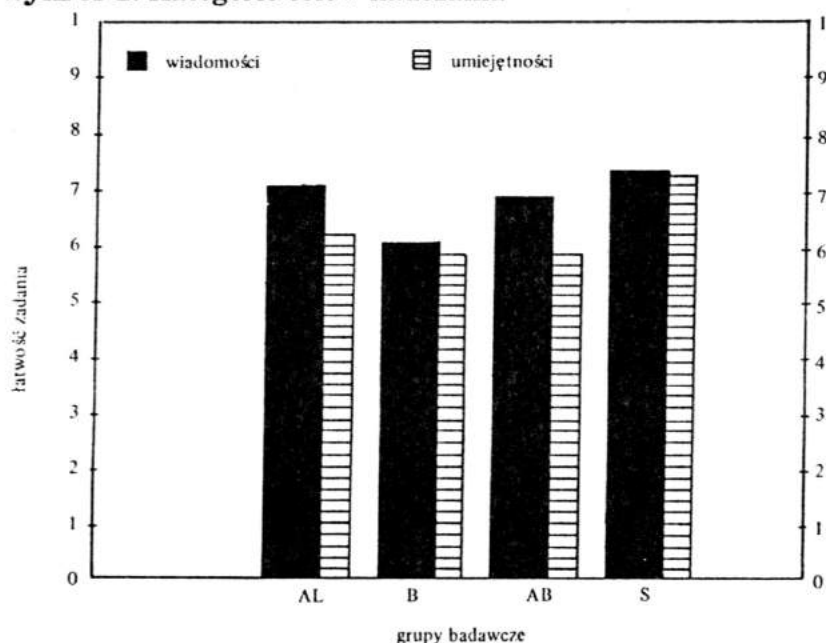
Źródło: Sprawdzian. Obliczenia własne.

Potwierdzeniem dotychczasowych rozważań w zakresie wiedzy badanych są wyniki zaliczenia sprawdzianu (tabela 3).

Zadania zastosowanego sprawdzianu wiążą się z poziomem wiadomości i umiejętności taksonomii celów nauczania B. Niemierki¹⁸, a ściślej z kategorią A - zapamiętanie wiadomości, kategorią B - zrozumienie wiadomości i kategorią C - zastosowanie wiadomości w sytuacjach typowych.

We wszystkich badanych grupach wiadomości górują nad umiejętnościami (porównaj wykres 2). W żadnej z grup poziom wiadomości nie przekracza 75 % rozwiązanych zadań tej kategorii. Stanowi to kolejne potwierdzenie braków w wiedzy badanych. Najniższy poziom wiadomości wykazała grupa praktyk pedagogicznych (B). Uzyskany wynik nie jest zaskoczeniem, gdyż uczniowie poza praktykami nie mieli zajęć wprowadzających wiedzę. Jeżeli potrafili rozwiązać 60% zadań, to wiedzę niezbędną uzyskali w drodze samokształcenia. Trudno bowiem

Wykres 2. Kategorie celów nauczania

uznać, aby krótkie wprowadzenie nauczyciela do hospitowanych zajęć dało wystarczającą wiedzę zawartą w pytaniach sprawdzianu. W przypadku grupy B można mówić o inspirującej roli praktyki pedagogicznej. Bezpośredni kontakt z rzeczywistością wychowawczą okazał się wystarczająco silnym czynnikiem inspirującym uczniów do samokształcenia.

Pewną rolę w tym względzie spełniali również nauczyciele przedszkoli i klas I - III - opiekunowie praktyk. Poprzez przydzielanie uczniom zadań, np.: przygotowania fragmentu zajęć w przedszkolu, krótkiego elementu lekcji, zmuszali badanych do samodzielnego studiowania wskazanej literatury pedagogicznej.

W zakresie wiadomości sprawdzian wymagał wykazania się znajomością i rozumieniem pojęć pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych mierzonych zadaniami otwartymi z luką i krótkiej odpowiedzi oraz zadaniami zamkniętymi na dobieranie, np.: w zadaniu 1 z dziedziny pedagogiki, badani uzupełniali luki w zadaniach dotyczących życia i działalności Korczaka:

“W latach 1911-1942 Janusz Korczak organizował i kierował domami dla sierot polskich i Był pedagogiem, i pisarzem. Stworzył system w domu dziecka. Prowadził szeroką działalność w obronie dziecka.

Rezultaty rozwiązania 4 wiązek wyżej wymienionego zadania zawiera tabela 4.

Tabela 4. Szczegółowe wyniki rozwiązania zadania 1 sprawdzianu z zakresu wiadomości pedagogicznych (w%)

Forma kształcenia	Rodzaje odpowiedzi w związkach											
	1			2			3			4		
	poprawne	brak	błędne	poprawne	brak	błędne	poprawne	brak	błędne	poprawne	brak	błędne
AB N=102	63,73	31,37	4,90	41,18	27,45	31,37	28,43	60,78	10,78	77,45	17,65	4,90
A N=100	73,00	27,00	0,00	41,00	43,00	16,00	35,00	52,00	13,00	82,00	18,00	0,00
B N=35	34,29	40,00	25,71	34,29	25,71	40,00	11,43	77,14	11,43	65,71	34,29	0,00
F/S N=73	76,71	20,55	2,74	46,58	12,33	41,10	30,14	56,16	13,70	93,15	5,48	1,37

Źródło: Sprawdzian. Obliczenia własne

Spośród 4 wiązek analizowanego zadania we wszystkich grupach najlepiej wypadły 2 wiązki wymagające wpisania wyrazów “żydowskich” (wiązka 2) i “praw” (wiązka 4). Zgodnie z oczekiwaniami najniższy odsetek poprawnych odpowiedzi zanotowano w grupie B.

Ze względu na materiał nauczania sprawdzian zawierał: 15 zadań z dziedziny pedagogiki, 17 zadań z dziedziny psychologii, w tym 3 zadania z metodyki uczenia się.

Wszystkie badane grupy najlepiej opanowały materiał z psychologii. Najwyższy odsetek zadań psychologicznych rozwiązaali studenci chociaż różnica między nimi a grupą A jest niewielka. W opanowaniu materiału nauczania z zakresu psychologii występuje najmniejsze zróżnicowanie wyników między badanymi grupami.

Rozwiązanie zadań mierzących materiał nauczania z pedagogiki mieści się w przedziale od niespełna 70 % w grupie S do około 55 % w grupie B.

Badani wykazali największe braki w materiale z zakresu metodyki uczenia. Dwie grupy (AB i B) uzyskały mniej niż 50 % rozwiązanych zadań, a pozostałe grupy jedynie odsetek ten przekroczyły¹⁹.

3.2. Poziom opanowania umiejętności

W założeniach metodologicznych przyjęto, że kształcenie pedagogiczne prowadzi do wyrobienia umiejętności zarówno uczenia się, jak również umiejętności rozwiązywania sytuacji wychowawczych.

Jako czynniki sprzyjające kształtowaniu powyższych umiejętności uznano:

- ćwiczenia z metodyki uczenia się realizowane w ramach programu wybranych zagadnień z pedagogiki i psychologii oraz fakultetu pedagogicznego;
- obserwacje rzeczywistości szkolnej oraz czynności paranauczycielskie podejmowane w bezpośredniej pracy z dziećmi we wszystkich formach edukacji pedagogicznej, ze szczególnym nasileniem w ramach praktyki pedagogicznej.

Poziom umiejętności mierzono za pomocą zadań zamieszczonych w II części sprawdzianu złożonej z trzech sekwencji. Sekwencję A, stanowiło jedno zadanie sprawdzające umiejętność uczenia się.

Sekwencję B i C tworzyły zadania (w każdej po 2) mierzące umiejętność oceniania (sekwencja B) i projektowania (sekwencja C) sytuacji wychowawczych.

Analiza podstawowych wartości statystycznych zadań sprawdzających umiejętności (tabela 5) jak również odsetek punktów uzyskanych w obu etapach badań (tabela 6) wskazują na niezadowalający poziom umiejętności. Na niekorzystny wynik ogólny (sekwencja A i B sprawdzianu) wpłynęły rezultaty uzyskane w sekwencji B w badaniach początkowych.

Tabela 5. Podstawowe wskaźniki statystyczne zadań sprawdzających umiejętności w badaniach I i II

Sprawdzian	Badane wartości	Forma kształcenia i etapy przeprowadzonych badań							
		AB		A		B		F/S	
		I	II	I	II	I	II	I	II
Liczba badanych (N)		117	102	116	101	88	87	90	73
a + b	X	15,7	30,5	16,3	28,9	12,7	25,7	17,6	30,9
	S	3,26	7,27	5,37	6,80	5,69	7,50	5,69	7,20

Sprawdzian	Badane wartości	Forma kształcenia i etapy przeprowadzonych badań							
		AB		A		B		F/S	
		I	II	I	II	I	II	I	II
a	X	8,5	5,8	10,3	5,6	5,4	5,8	10,4	5,9
	S	1,65	1,53	2,52	1,93	2,85	1,43	2,13	1,09
b	X	7,2	26,7	6,0	24,1	7,3	19,9	7,1	25,1
	S	2,31	7,05	4,03	6,3	4,73	6,51	4,49	6,8

Objaśnienie: max ilość punktów		w badaniach	
		I	II
dla sprawdzianów:	a	15	7
	b	21	43
	a + b	36	50

Źródło: Sprawdzian. Obliczenia własne

Tabela 6. Odsetek uzyskanych punktów w zakresie umiejętności

Forma i etap badań		Sprawdzian					
		a + b		a		b	
		% uzyskanych punktów	Różnica wzrostu lub spadku zadań rozwiąz.	% uzyskanych punktów	Różnica wzrostu lub spadku zadań rozwiąz.	% uzyskanych punktów	Różnica wzrostu lub spadku zadań rozwiąz.
AB	I	43,1	-	56,1	-	34,3	-
	II	61,0	+17,9	82,8	+26,1	57,4	+23,1
A	I	45,2	-	68,7	-	28,6	-
	II	58,2	+13,0	81,4	+12,7	49,9	+21,3
B	I	35,2	-	36,0	-	34,8	-
	II	51,4	+16,2	82,8	+46,8	46,3	+11,5
F/S	I	48,9	-	69,4	-	33,8	-
	II	60,2	+11,3	84,3	+14,9	58,4	+24,6

Objaśnienie : % obliczono w stosunku do liczby punktów możliwych do uzyskania max. w I i II etapie. Patrz objaśnienia pod tabelą 5

Źródło: Sprawdzian. Obliczenia własne

W badaniach tych, umiejętność rozwiązywania sytuacji wychowawczych mierzona odsetkiem uzyskanych punktów w żadnej grupie nie przekraczała 35 % (porównaj tabela 6). Charakterystyczne, że na początku edukacji pedagogicznej, aż w trzech formach kształcenia (AB, B i F) umiejętność rozwiązywania sytuacji wychowawczych była bardzo zbliżona. Okazało się, że w przypadku rozpatrywanej zmiennej doświadczenie życiowe uczniów związane z ich wiekiem (klasy I, II i IV) nie decyduje o wyniku.

Jakkolwiek w badaniach końcowych ogólny wynik sekwencji B sprawdzianu był niski, to we wszystkich formach nastąpił przyrost odsetka uzyskanych punktów. Ukazany w tabeli 6 omawiany wskaźnik wzrostu najwyższy w formach F/S i AB i dwukrotnie niższy w grupie praktyk (B) pozwala sądzić, że kontakt z rzeczywistością szkolną ograniczony do obserwacji czynności nauczycieli i uczniów oraz wykonywanie zadań paranauczycielskich jest niewystarczający dla właściwej oceny i rozwiązania sytuacji wychowawczych. Zdecydowanie lepsze rezultaty można uzyskać w przypadku równoległego zdobywania podstaw wiedzy pedagogicznej i psychologicznej (jak w formach kształcenia AB i F)

Wyżej przedstawione rezultaty można potraktować jako częściową weryfikację hipotezy roboczej nr 1.

Pomiar umiejętności uczenia się był zadowalający w obu badaniach we wszystkich formach kształcenia z wyjątkiem grupy B w badaniach początkowych. Po rocznym okresie kształcenia stwierdzono znaczący wzrost odsetka uzyskanych punktów. Najkorzystniejsze zmiany zaszły w grupie praktyk (46,8 % wzrostu). Ponieważ uczniowie odbywający wyłącznie praktyki nie mieli zajęć poświęconych uczeniu się, można jedynie przypuszczać, że tak korzystna zmiana nastąpiła w efekcie doświadczenia nabytego w toku samokształcenia pedagogicznego. Powyższa konstatacja nie zmienia faktu zakłócenia hipotezy dotyczącej kształtowania umiejętności uczenia się. Prawdopodobieństwo powyższego przypuszczenia w pewnym sensie umacnia wartość odchylenia standardowego $s = 1,43$ nieco niższa niż a grupie AB, $s = 1,53$. Oznacza to, że w II etapie badań w zakresie umiejętności uczenia się grupa B wykazała mniejsze braki, niż młodzież klas o profilu pedagogicznym.

Jako egzemplifikacja powyższego stwierdzenia może służyć wynik rozwiązania rozpatrywanego w części 3.1. zadania 1 dotyczącego J. Korczaka.

Poziom opanowania umiejętności, najwyżej lokuje się w grupie studentów i

jest prawie zbliżony z wiadomościami. Podobna zbieżność występuje w grupie praktyk, ale na zdecydowanie niższym poziomie (porównaj z tabelą 4). W analizowanym zadaniu (tabela 4), umiejętność zastosowania zdobytej wiedzy w sytuacji typowej najlepiej funkcjonuje w grupach S i B.

Umiejętności pedagogiczne badanych mierzyło również zadanie 13 sprawdzianu wymagające uszeregowania zadań przedszkola przez wpisanie w nawias cyfr od 1 do 3: () wychowanie, () nauczanie, () opieka nad dzieckiem.

Wyniki rozwiązania zadania 13 przedstawia tabela 7. W analizowanym zadaniu (porównaj tabela 7), umiejętność zastosowania zdobytej wiedzy w sytuacji typowej, najlepiej funkcjonuje w grupach S i B. W odniesieniu do zadań przedszkola najkorzystniej wypadła funkcja wychowawcza.

Tabela 7. Szczegółowe wyniki rozwiązania zadania 13 z zakresu umiejętności pedagogicznych (w %)

Forma kształcenia	Rodzaje odpowiedzi w związkach								
	1			2			3		
	poprawna	brak	błędna	poprawna	brak	błędna	poprawna	brak	błędna
AB	70,59	10,78	18,63	75,49	9,80	14,71	68,63	9,80	21,57
A	61,00	36,00	3,00	78,00	20,00	2,00	65,00	31,00	4,00
B	80,00	5,71	14,29	80,00	2,86	17,14	77,14	5,71	17,14
F/S	86,30	1,37	12,37	90,41	1,37	8,22	79,45	1,37	19,18

Dotychczas przedstawione wyniki badań są niekoherentne i nie dają podstaw do wyciągnięcia jednoznacznych wniosków.

3.2.1. Umiejętności a środowisko edukacyjne

Dalsze poszukiwania zależności między zmiennymi ograniczę do próby określenia związku między umiejętnościami, a środowiskiem edukacyjnym. Egzemplifikację ograniczę do środowiska edukacyjnego w grupie klas o profilu pedagogicznym w Nakle (miasto średniej wielkości) i Bydgoszczy (miasto powyżej 300 tysięcy mieszkańców).

W I etapie badań poziom umiejętności w obu przedstawionych środowiskach był jednakowy. Średnia liczba punktów za rozwiązanie sprawdzianu ($\bar{X} = 15,9$) była o 0,2 wyższa od średniej dla ogółu badanych w formie kształcenia AB (porównaj tabela 5). W II etapie badań przy średniej 30,5 dla całej formy AB (tabela 5), w prezentowanych środowiskach uzyskano: w Nakle $\bar{X} = 29,8$, a w Bydgoszczy $\bar{X} = 31,9$ średniej liczby punktów. Zatem w rozpatrywanych przypadkach można uznać, że środowisko szkolne wielkomięskie bardziej sprzyja kształtowaniu umiejętności.

4. Zainteresowania badanych

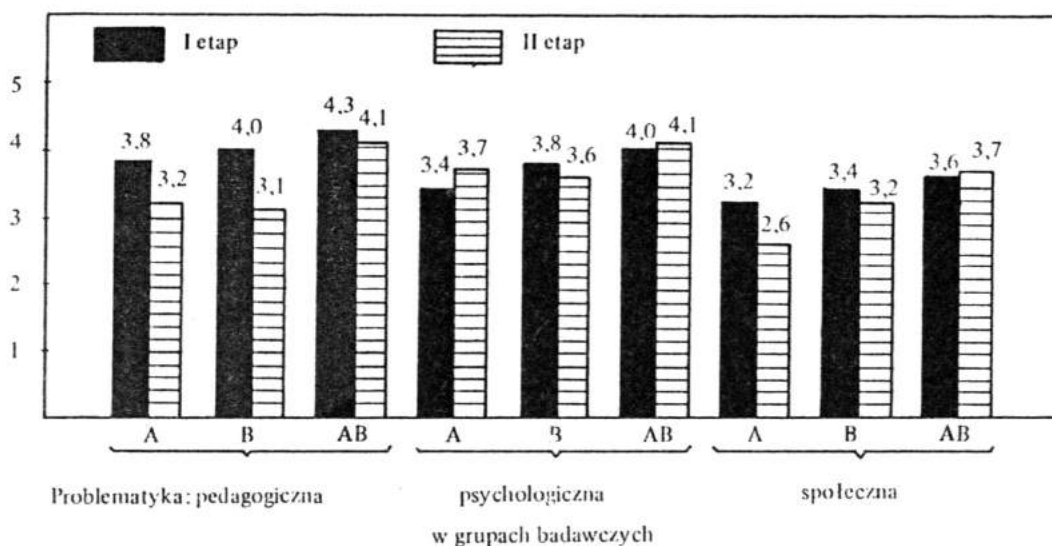
4.1. Zainteresowania problematyką pedagogiczną, psychologiczną i społeczną

Dla określenia efektów edukacji pedagogicznej odwołano się do samooceny badanych dotyczącej ich zainteresowań problematyką pedagogiczną oraz stosunku do pracy z dzieckiem. Pytanie zawarte w ankiecie wymagało wyrażenia stanowiska w 5 stopniowej skali (5 - 1). Określając poziom zainteresowań problematyką pedagogiczną, respondenci równocześnie wypowiadali się w analogicznej kwestii w odniesieniu do problematyki psychologicznej i społecznej występującej w programie nauczania.

W obu etapach zainteresowanie badaną problematyką najwyraźniej wystąpiło w grupie AB, a w stosunku do grup porównawczych poziom wskaźnika aprobaty kolejno dotyczył zagadnień: pedagogicznych, psychologicznych i społecznych (porównaj wykres 1). Porównanie rezultatów I i II etapu badań pozwala dostrzec wyraźny najbardziej w grupie B (0,9 punktu) spadek zainteresowania problematyką pedagogiczną w końcu roku szkolnego. Równocześnie tylko w grupach A i AB nastąpił niewielki wzrost zainteresowania psychologią, a w grupach A i B problematyką społeczną. Przeprowadzona analiza znajduje potwierdzenie w materiale obserwacyjnym zajęć. Przyczynę spadku wskaźnika aprobaty dla problematyki pedagogicznej i wzrostu zainteresowania psychologią można upatrywać w doborze i sposobie realizacji treści. W części szkół wiele uwagi poświęcono np. zasadom i metodom nauczania. Treści przekazywał nauczyciel bądź uczniowie w krótkich referatach. W następnym tygodniu młodzież hospito-

wała lekcje nie umiając znaleźć w nich potwierdzenia poznanej teorii tym bardziej, że część hospitacji nie doczekała się omówienia.

Wykres 1. Zainteresowania problematyką

Problematyka psychologiczna bardziej angażowała uczniów, np. zagadnienie: rozwój fizyczny i psychiczny dziecka realizowano na podstawie obserwacji uczniów we własnym środowisku. Problematyce osobowości z reguły towarzyszyła dyskusja. Poza tym problematyka psychologiczna jest bardziej atrakcyjna dla młodzieży, gdyż ukazuje mechanizmy zachowań, pomaga poznać i zrozumieć siebie samego i innych ludzi w różnych sytuacjach.

4.1.1. Zainteresowania a płeć

Zależność między rozpatrywaną problematyką a płcią w pełni wystąpiła jedynie w grupie praktyk pedagogicznych w obu etapach badawczych i częściowo w klasie o profilu pedagogicznym. Zależność tę potwierdza współczynnik korelacji r Pearsona. Zależność między tymi zmiennymi jest istotna statystycznie, co

potwierdza test istotności chi - kwadrat (porównaj tabela 8).

W pozostałych grupach zależność zaznaczyła się tylko w jednym etapie w stosunku do różnej problematyki jedynie na poziomie niskim. Potwierdza ją test niezależności chi - kwadrat, którego wartość jest mała, ale wyraźna (tabela 8).

Zwłaszcza w I etapie badań dziewczęta przejawiały silniejsze zainteresowanie problematyką pedagogiczną. Po roku edukacji pedagogicznej mimo obniżenia wskaźników korelacji w ogóle, silniejszy związek zaznaczył się w odniesieniu do problematyki psychologicznej.

Tabela 8. Zależność między zainteresowaniem problematyką pedagogiczną, psychologiczną i społeczną a płcią

Formy kształcenia	Środowisko	Wartość chi – kwadrat		Wartość r Pearsona	
		Etapy badań		Etapy badań	
		I	II	I	II
AB	Wm	0,96	5,63	0,09	0,23
	M	12,97	+10,14	0,33	0,32
	Mm	10,98	0,55	0,31	0,07
A	Wm	8,52	3,24	0,27	0,18
	M	6,98	+14,08	0,25	0,37
	Mm	6,58	2,77	0,24	0,17
B	Wm	+53,42	22,74	0,78	0,54
	M	32,67	12,07	0,61	0,39
	Mm	23,08	10,97	0,51	0,37
F/S	Wm	+13,62	0,39		
	M	7,37	0,29		
	Mm	3,28	0,19		

Źródło: Kwestionariusz ankiety. Obliczenia własne

4.1.2. Zainteresowania a środowisko

Ze względu na środowisko szkolne zależność między badaną problematyką wystąpiła najsilniej w szkołach miejskich w grupie praktyk pedagogicznych w stosunku do psychologii (chi - kwadrat = 24,80 w I etapie i +22,00 w etapie II). Również w środowisku małomiasteczkowym, w klasach o profilu pedagogicznym wystąpiła korelacja, przy czym związek ten zaznaczył się silniej w II etapie badań

w odniesieniu do pedagogiki (chi - kwadrat w I etapie = 12,95, a w II 27,19) i psychologii (chi - kwadrat w I etapie = 12,75, a w II 14,58).

Problematyka społeczna najwyżej plasowała się w grupie AB w I etapie (chi - kwadrat = 16,01) i w grupie A w badaniach końcowych (chi - kwadrat = 15,28).

Podane w tabeli 9 wartości tekstu niezależności chi - kwadrat potwierdzają, że zależność między zainteresowaniem, a środowiskiem szkolnym jest bardzo istotna statystycznie.

Tabela 9. Zainteresowanie problematyką a środowisko szkolne badanych

Forma kształcenia	Środowisko	Wartość chi – kwadrat	
		Etapy badań	
		I	II
AB	Wm	12,95	27,19
	M	12,75	14,58
	Mm	16,01	6,16
A	Wm	13,16	9,87
	M	13,13	9,43
	Mm	6,15	15,28
B	Wm	18,90	12,19
	M	24,80	22,00
	Mm	14,44	6,80
F/S	Wm	9,01	
	M	8,93	
	Mm	6,64	

Źródło: Kwestionariusz ankiety. Obliczenia własne

Symbole oznaczające środowisko: wielkomiejskie - Wm
miejskie - M
małomiasteczkowe - Mm

4.3. Zainteresowanie pracą z dzieckiem

Jako wskaźnik zainteresowań pedagogicznych przyszłych nauczycieli przyjęto stosunek do pracy z dzieckiem wyrażony przez badanych w drodze samooceny. Miernikiem samooceny były odpowiedzi respondentów w I i II etapie badań w skali pięciostopniowej.

Tabela 10. Stosunek do pracy z dzieckiem

Etapy badań	Wskaźnik aprobaty w grupach badawczych			
	AB	A	B	F/S
I	4,22	3,34	3,71	3,86
II	3,92	3,33	3,59	4,47

Chęć pracy wyrażona wskaźnikiem aprobaty najkorzystniej ukształtowała się wśród uczestników fakultetu pedagogicznego i studentów kierunków nauczycielskich. Wynik uzyskany w tej grupie ukształtował się zgodnie z oczekiwaniami i potwierdza założenie przyjęte w hipotezie.

Zwraca uwagę wysoki poziom omawianego wskaźnika w klasie o profilu pedagogicznym, chociaż w II etapie zanotowano jego spadek. Porównanie rezultatów uzyskanych w grupach A oraz B pozwala wnosić, że jednostronne oddziaływanie na ucznia: tylko poprzez teorię pedagogiczną (grupa A) lub praktyki pedagogiczne (grupa B) nie przynosi w pełni oczekiwanych rezultatów. Jednak chęć pracy z dzieckiem wyraźniej zaznaczyła się wśród uczniów odbywających wyłącznie praktyki pedagogiczne.

Analiza danych zawartych w tabeli 10 prowadzi do spostrzeżenia: kreowaniu stosunku do pracy z dzieckiem najbardziej służy praktyka wsparta wiedzą pedagogiczną i psychologiczną. Nie bez znaczenia w tym względzie jest wiek i aspiracje do kształcenia na kierunkach nauczycielskich.

5. Aspiracje do kształcenia na kierunkach nauczycielskich

W założeniach badawczych przyjęto, że kształcenie pedagogiczne korzystnie wpłynie na formowanie w uczniach aspiracji nauczycielskich. Należało spodziewać się, że spośród badanych uczniów chęć dalszego kształcenia na kierunkach nauczycielskich najpełniej wystąpi w klasach o profilu pedagogicznym.

Tabela 11. Zamierzenia edukacyjne badanych

Forma kształcenia	Odpowiedzi badanych			Kierunek studiów	
	TAK	NIE	NIE WIEM	nauczycielski	inny
AB N = 102	87	2	23	56	21
A N = 101	73	6	22	21	52
B N = 78	40	9	29	32	8
Razem N = 281	200	17	74	119	81

Plany życiowe badanych są zgodne z podstawową funkcją LO - przygotowanie do studiów wyższych. Średnio 71,2 % respondentów zadeklarowało dalsze studia, w tym 59,5 % na kierunkach nauczycielskich. Najwyższy odsetek orientacji na zawód nauczycielski kolejno wyrażali uczniowie badanych grup: B - 80,0 %, AB - 64,4 % i A - 28,8 %. Zatem poziom aspiracji do dalszej edukacji bardziej determinuje bezpośrednie zajmowanie się dzieckiem, niż pozostawanie w sferze werbalnej z zakresu pedagogiki i psychologii.

6. Wnioski

Wyniki przeprowadzonych badań generalnie potwierdzają przyjęte założenia badawcze i pozwalają na wysunięcie następujących wniosków:

1) Formy kształcenia pedagogicznego stwarzające uczniom możliwość poznawania wiedzy pedagogicznej i psychologicznej z jednoczesną jej weryfikacją w toku praktycznego działania okazały się najbardziej efektywne. Uczniowie klas o profilu pedagogicznym i uczestnicy fakultetu pedagogicznego wykazali najwyższy poziom wiedzy i umiejętności pedagogicznych oraz zainteresowań dzieckiem.

2) Wysoki poziom wiedzy pedagogicznej i psychologicznej wykazali również uczniowie klas o profilu humanistycznym, matematyczno-fizycznym i biologiczno-chemicznym, którzy jako przedmiot uzupełniający realizowali wybrane zagadnienia z pedagogiki i psychologii. W odniesieniu do tych klas wysoki poziom przygotowania ogólnego okazał się bardzo ważnym czynnikiem sprzyjającym uczeniu się podstaw wiedzy z pedagogiki i psychologii.

3) Uczniowie grup AB, A i F/S wykazali wyższy poziom wiedzy niż umiejętności. Natomiast w grupie B umiejętności uczniów górowały nad ich wiedzą.

4) Materiał nauczania z zakresu psychologii został znacznie lepiej opanowany niż materiał z pedagogiki, z wyjątkiem znajomości prawidłowości uczenia się.

5) Umiejętność rozwiązywania sytuacji wychowawczych stosunkowo niska we wszystkich badanych formach wzrosła po roku kształcenia pedagogicznego najwyraźniej w grupie AB i F/S.

Poziom tej umiejętności był zależny od środowiska. Środowisko szkolne wielkomiejskie najbardziej sprzyja jej kształtowaniu.

6) Z problematyki objętej programem kształcenia pedagogicznego najszerze zainteresowanie budzi psychologia.

7) Zainteresowanie pracą z dzieckiem najkorzystniej przedstawia się w grupie F/S.

8) Wybór kierunku kształcenia zorientowanego na profesję nauczycielską najpełniej zaznaczył się w grupie uczniów realizujących jedynie praktyki pedagogiczne.

PRZYPISY

- ¹ J. Jakóbowski: Zarys teorii rozwoju zawodowego nauczyciela. Bydgoszcz 1987 s. 48-51
- ² W. Okoń: Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej. Warszawa PWN 1987 s. 60
- ³ J. Szymkat: Fakultety pedagogiczne w liceach ogólnokształcących formą przygotowania młodzieży do studiów nauczycielskich. "Ruch Pedagogiczny" 1976, nr 1 oraz Studia pedagogiczne młodzieży z rodzin nauczycielskich. "Nauczyciel i Wychowanie" 1976 nr 2; R. Sokołowski: Przygotowanie młodzieży do studiów nauczycielskich. Kraków IKN 1979
- ⁴ P. Prusak: Rozwijanie zainteresowań zawodem nauczycielskim uczniów liceum ogólnokształcącego. Bydgoszcz WSP 1984: Nauczanie-uczenie się przedmiotów pedagogicznych w klasach o profilu pedagogicznym liceum ogólnokształcącym. W: Studia Pedagogiczne WSP w Bydgoszcz nr 11 1986: Praktyki pedagogiczne uczniów liceum ogólnokształcącego w przedszkolu i w klasach I-III. W: Studia Pedagogiczne WSP w Bydgoszczy nr 23 (w druku)
- ⁵ J. Szymkat: Fakultety pedagogiczne... Op.cit. i Studia pedagogiczne młodzieży. Op.cit.
- ⁶ P. Prusak: Rozwijanie zainteresowań... Op.cit.
- ⁷ R. Sokołowski: Przygotowanie młodzieży... Op.cit.; P. Prusak: Nauczanie-uczenie się przedmiotów... Op.cit.
- ⁸ P. Prusak: Praktyki pedagogiczne uczniów... Op.cit.
- ⁹ S. Palka: Kształcenie przez badanie w praktyce szkolnej. Kraków Zeszyty Naukowe UJ 1984
- ¹⁰ J. Szymkat: Fakultety pedagogiczne.... Op.cit.
- ¹¹ P. Prusak: Rozwijanie zainteresowań... Op.cit.
- ¹² A. Gurycka: Rozwój i kształtowanie zainteresowań. Warszawa WSiP 1978 s. 33-39

- ¹³ W obliczaniu wskaźników statystycznych, z wyjątkiem współczynnika rzetelności sprawdzianu, korzystałem ze wzorów zawartych w książce J.P. Guilforda: Podstawowe metody statystyczne w psychologii i pedagogice. Warszawa PWN 1960.
- ¹⁴ B. Niemierko (red.): ABC testów osiągnięć szkolnych. Warszawa WSiP 1975 s. 85
- ¹⁵ Tamże
- ¹⁶ B. Niemierko: Testy osiągnięć szkolnych. Warszawa WSiP 1975 s. 221
- ¹⁷ Tamże
- ¹⁸ B. Niemierko (red.): ABC testów... *Op.cit.*
- ¹⁹ Ujęty w programie kształcenia pedagogicznego materiał nauczania z zakresu metodyki uczenia się może mieć wpływ na wyniki nauczania w ogóle. Andrzej Bogaj w książce Liceum ogólnokształcące w Polsce. Warszawa 1992, WSiP, analizując średnie ocen uczniów poszczególnych klas LO według profili kształcenia stwierdził, że uczniowie profilu pedagogicznego (jedynie klas I) zyskali średnią ocen najwyższą w stosunku do innych profili kształcenia (s. 123).

Zusammenfassung

Der Beitrag betrifft die Resultate der pädagogischen Bildung in der allgemeinbildenden Oberschule. Der Autor analysierte und beurteilte auf Grund der diagnostisch - explanativen Forschungen, die im Schuljahr 1987/88 im Gebiet von vier Bezirken durchgeführt wurden, das Niveau dieser Bildung. Außerdem bestimmte er in Anlehnung an die Analyse der 415 Fragebogen in der ersten Etappe und der 353 Fragebogen und Kontrollarbeiten in der zweiten Etappe, die Rolle der vier geforschten Formen der pädagogischen Bildung beim Erwerben des Wissens und der pädagogischen Fertigkeiten im Bereich der Interesse für das Kind und im Bereich der Orientierung auf den Lehrerberuf. Die meist effektiven Formen der pädagogischen Bildung zeigten sich die, welche den Schülern die Möglichkeit bieten, das pädagogische und psychologische Wissen zu erwerben und es gleichzeitig im Laufe der praktischen Tätigkeit zu verifizieren.